

The Gleaner

Vol 15 (1979)

Σχόλια

eranistes eranistes

doi: [10.12681/er.369](https://doi.org/10.12681/er.369)

To cite this article:

eranistes, eranistes. (1979). Σχόλια: • Ευτυχία Δ. Λιάτα, Η Οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15ος-19ος αιώνας)
• Κρίτων Χρυσοχοϊδης, Δ. Γ. Αποστολόπουλου, Το Μέγα Νόμιμον
• Αλέξης Πολίτης, Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος, Η Θεωρία της Ελληνικής Λαογραφίας
• Αλέξης Πολίτης, Χιακά Χρονικά: Αφιέρωμα στον Κοραή
• Αλέξης Πολίτης, Δελτίο της Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, τ. Β΄
• Γ. Πλουμίδης, Alexandru Dutu, Romanian Humanists and European Culture
• Ρωξάνη Αργυροπούλου, Δευκαλίων, Νεοελληνική Φιλοσοφία 1600-1900
• Λουκία Δρούλια, Μια έκθεση για την Ελλάδα στο Λονδίνο
• Λουκία Δρούλια, Η Βιβλιοθήκη Αλεξάνδρου Θ. Μπενάκη
• Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Νεοελληνική προσωπογραφία
• Αλέξης Πολίτης, Μαθήματα-Διαλέξεις στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
• Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Το τέταρτο Συνέδριο Βαλκανικών Σπουδών (Άγκυρα, Αύγουστος 1979)
• Γιάννης Καράς, Το παγκόσμιο Συνέδριο «Αριστοτέλης»
• Γιάννης Καράς, Το Δ΄ Πανιώνιο Συνέδριο
• Αλέξης Πολίτης, Ερευνητική δουλειά στη Γεννάδειο
• Η Ζ΄ Τακτική Γενική Συνέλευση του ΟΜΕΔ <br />. *The Gleaner*, 15, 336-354. <https://doi.org/10.12681/er.369>

ΤΟ ΕΦΕΤΙΝΟ ΒΡΑΒΕΙΟ ΖΑΠΠΑ ΣΤΟΝ "ΕΡΑΝΙΣΤΗ"

Στήν ετήσια Γενική Συνέλευση τῆς 20^{ῆς} Ἰουνίου 1979 ἡ Association pour l'Encouragement des Études Grecques en France, ἀπένειμε στὸν («Ἐρανοιστῆ») τὸ βραβεῖο Ζάππα, ἕνα ἀπὸ τὰ πέντε βραβεῖα μὲ τὰ ὁποῖα τιμᾶ κάθε χρόνο τὰ σημαντικώτερα δημοσιεύματα στὸν τομέα τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν.

Ἡ βράβευση τοῦ («Ἐρανοιστῆ») μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης δεκαπέντε χρόνων ἀπὸ τὴν ἔκδοσή του, ἔγινε μὲ κοινήριση τὴν οὐσιαστικὴ συμβολὴ τοῦ περιοδικοῦ στὴν προαγωγὴ τῆς ἔρευνας καὶ τῆς μελέτης θεμάτων, ὅσα σχετίζονται μὲ τὸν νεώτερο ἑλληνισμό. Εἶναι ιδιαίτερα τιμητικὴ, καθὼς προέρχεται ἀπὸ ἕνα τόσο ἔγκυρο καὶ παραδοσιακὸ (ιδρύθηκε στὰ 1869) ἐπιστημονικὸ σωματεῖο, ἰδίως ἂν ἀναλογισθοῦμε

ὅτι στὸ ἐπίκεντρο τῶν ἐνδιαφερόντων τῆς Association βρίσκεται κατεξοχὴν ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἐνα βραβεῖο συνεπῶς πὸν δίνεται σὲ μιὰν δραστηριότητα ὅπως αὐτὴ τοῦ («Ἐρανοιστῆ»), μπορεῖ νὰ δώσει καὶ τὸ μέτρο τοῦ κύρους πὸν ὀλοένα καὶ περισσότερο αποκτοῦν οἱ νεοελληνικὲς σπουδές. Περιλαμβάνοντας ἡ γαλλικὴ λογοσύνη, μέσα στὸ σύνολο τῶν ἐνασχολήσεων τῆς, καὶ τὸν νεώτερο ἑλληνικὸ βίον, συνεχίζει τὴν λαμπρὴ παράδοση τῶν γάλλων ἑλληνιστῶν καὶ μελετητῶν τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ ὑπογραμμίζει ἔμπρακτα τὴν ἐκτίμησή τῆς πρὸς τὶς νεοελληνικὲς ἐπιστημονικὲς ἐπιδόσεις ὅπως εἶναι ὁ («Ἐρανοιστῆς»).

Αἰκατερίνη Κουμαριανοῦ

Σ Χ Ο Λ Ι Α

Ἡ Οἰκονομικὴ δομὴ τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν (15ος-19ος αἰῶνας).

Εἰσαγωγὴ-ἐπιλογὴ κειμένων: Σπύρος Ι. Ἀσδραχάς.

Ἀθήνα, Μέλισσα, 1979. 80 μεγάλο, 685 σ.

Σ' ἕνα ὀγκώδη καὶ πολυτελὴ τόμο μεταφράζονται εἴκοσι μῖα μελέτες μὲ ἀντικείμενο ἔρευνας τοὺς οἰκονομικοὺς μηχανισμοὺς πὸν λειτουργοῦσαν στὰ Βαλκάνια στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ ἐπιλογὴ τῶν κειμένων ἔγινε

ἀπὸ τὸν Σπύρο Ι. Ἀσδραχά, ὁ ὁποῖος, ξεκινώντας ἀπὸ διαπιστωμένες ἐλλείψεις τῆς ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας στὸν τομέα τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας, μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ συμβάλλει ὀδηγητικὰ στὴν κάλυψή τους. Στὸ εἰσαγωγικὸ του ση-

μείωμα, διατυπώνει υποθέσεις ξρευνας αναφορικά με τὰ «προβλήματα οικονομικής ιστορίας τῆς Τουρκοκρατίας», με ἐπίκεντρο κυρίως τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο. Οἱ μελέτες, ἀρχικὰ γραμμένες σὲ εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες ἀπὸ εἰδικούς σὲ θέματα τῆς βαλκανικῆς καὶ ὀθωμανικῆς ιστορίας, ποὺ προέρχονται ἀπὸ διάφορες βαλκανικὲς χῶρες, εἶναι:

1. Ömer Lütfi Barkan, Οἱ μορφές ὀργάνωσης τῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας στὴν Ὀθωμανικὴ Ἀυτοκρατορία τὸ ΙΕ' καὶ τὸ ΙΣΤ' αἰῶνα.

2. Bistra A. Cvethkova, Ἡ ἐξέλιξη τοῦ τουρκικοῦ φεουδαλικοῦ καθεστώτος ἀπὸ τὰ τέλη τῆς ΙΣΤ' ὡς τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα.

3. Sencer Diritzioglu, Οἰκονομικὸ μοντέλο τῆς Ὀθωμανικῆς κοινωνίας (ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰ.).

4. H.H. Stahl, Ρουμανία: ΙΣΤ'-ΙΗ' αἰῶνας.

5. St. Stefanescu, D. Mioc, H. Chirca, Ἡ ἐξέλιξη τῆς φεουδαλικῆς προσόδου σὲ ἐργασία στὴ Βλαχία καὶ στὴ Μολδαβία ἀπὸ τὸ ΙΔ' ὡς τὸ ΙΗ' αἰῶνα.

6. Ligor Mile, Ἡ ἐπέκταση τοῦ συστήματος τῶν τσιφλικιῶν στὰ ἀλβανικὰ ἐδάφη (τέλη τοῦ ΙΗ'-ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰῶνα).

7. Ἑλένη Ἀντωνιάδη - Μπιμπίκου, Ἐρημωμένα χωριά στὴν Ἑλλάδα: ἕνας προσωρινὸς ἀπολογισμὸς.

8. Nicolai Todorov, Ὁφεις τῆς μετὰβασης ἀπὸ τὸ φεουδαλισμὸ στὸν καπιταλισμὸ στὰ βαλκανικὰ ἐδάφη τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας.

9. Traian Stoianovich, Ὁ κατακτητὴς ὀρθόδοξος Βαλκάνιος ἔμπορος.

10. José Gentil Da Silva, Ἡ οικονομικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας καὶ τῆς Μεσογείου.

11. Arno Mehlan, Οἱ ἐμπορικὸι δρό-

μοι στὰ Βαλκάνια κατὰ τὴν Τουρκοκρατία.

12. Jojro Tadic, Τὸ λιμάνι τῆς Ραγούζας καὶ ὁ στόλος του στὸ ΙΣΤ' αἰῶνα.

13. Ν.Γ. Σβορώνος, Τὸ ἐμπόριο τῆς Θεσσαλονίκης τὸ ΙΗ' αἰῶνα.

14. Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Τὸν ΙΗ' αἰῶνα στὴν Πελοπόννησο: ἡ ἀπορρόφηση τῶν οἰκονομικῶν πόρων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας.

15. Pihan Tekeli, Οἱ θεσμοθετημένες ἐξωτερικὲς σχέσεις τῶν πόλεων στὴν Ὀθωμανικὴ Ἀυτοκρατορία. Ἐξέταση οἰκιστικῶν μοντέλων.

16. Halil Inalcik, Ὁ σχηματισμὸς κεφαλαίου στὴν Ὀθωμανικὴ Ἀυτοκρατορία.

17. Ljuben Berov, Οἱ μεταβολὲς τῶν τιμῶν στὸ ἐμπόριο τῆς Τουρκίας μετὰ τὴν Εὐρώπη (ΙΣΤ'-ΙΘ' αἰῶνας).

18. Σπύρος Ι. Ἀσδραχάς, Ἄγορές καὶ τιμὴ τοῦ σιταριοῦ στὴν Ἑλλάδα τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

19. Gabriel Baer, Οἱ διοικητικὲς, οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς λειτουργίες τῶν τουρκικῶν συντεχνιῶν.

20. Gabriel Baer, Μονοπώλιο καὶ περιοριστικὲς πρακτικὲς τῶν τουρκικῶν συντεχνιῶν.

21. Γιώργος Βελουδῆς, Ἡ οἰκονομικὴ ἄποψη τοῦ βιβλίου: ἡ ἐκδοτικὴ ἐπιχείρηση τῶν Γλυκῆδων (1670-1854).

Οἱ ἐργασίες αὐτὲς ἀποδόθηκαν στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν Σπ. Ἀσδραχά, ὁ ὁποῖος σήκωσε τὸ μεγαλύτερο βῆρος τῆς μεταφραστικῆς δουλειᾶς καὶ τοῦς: Αἰκατερίνη Ἀσδραχά, Ντόρα Μαρμαρέτη, Ἑλλη Παπαδημητρίου, Ἀγγελικὴ Φενεργλή-Παναγιωτοπούλου, Ἀλέκο Γαβαθὰ καὶ Γιώργο Βελουδῆ. Οἱ μεταφράσεις ἀποτελοῦν συμβολὴ στὴ δημιουργία γλωσσικοῦ ὄργανου στὸν τομέα ποὺ ἀναφέρονται.

Οι μελέτες φωτίζουν κυρίως δύο τομείς: την άγροτική οικονομία (μέρος πρώτο του τόμου, άρ. 1-8) και τὸ εμπόριο (μέρος δεύτερο, άρ. 9-21) και εξετάζουν τὸν τρόπο παραγωγῆς και τὸς ὅρους ἐμπορευματοποίησης τῶν πλεονασμάτων στὶς κατεξοχὴν ἀγροτικὲς κοινωνίες πὸς διερευνεῖν· συγχρόνως προβλήματα δημογραφικά, συγκοινωνίας, ὀργάνωσης τῆς ἐργασίας, διακίνησης τῶν προϊόντων, σχηματισμοῦ τοῦ κεφαλαίου κλπ. τονίζονται ιδιαίτερα.

Μὲ τὸ ἔργο αὐτό, ἔργο πολυδιάστατο στὴν οὐσία του, πὸς σκοπεῖ νὰ λειτουργήσει ὀδηγητικὰ στὸ χῶρο τῆς νεοελληνικῆς ιστοριογραφίας, ἀνοίγονται νέοι ὀρίζοντες γιὰ τὸ μελετητὴ στὸν τρόπο διερεύνησης τῶν ιστορικῶν φαινομένων και «ἀνάγνωση» τῶν μαρτυριῶν τοῦ παρελθόντος. Οἱ μελέτες, συντονισμένες στοὺς νέους τρόπους γραφῆς τῆς ἱστορίας, ξεστρατίζουν τὸν παραδοσιακὸ ιστοριογράφο ἀπὸ τὴ στενὴ τοπικὴ μερίκευση και τὸν ἔντονο ἔθνικὸ χαρακτήρα και τοῦ ὑποδεικνύουν νέες ἱστορικὲς μεθόδους προσεγγίσεων σὲ μιὰ ἀνανεωμένη θεματολογία.

Στὸ σύνολό τους οἱ μελέτες, μολοντὶ ἄλλες πραγματεύονται τὸ θέμα τους γενικότερα και ἄλλες τὸ περιορί-

ζουν χωροχρονικά, ἐπιτρέπουν μιὰ πολύπλευρη προσπέλαση στὴν οικονομικὴ ἱστορία τῶν Βαλκανίων στὰ χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας και ἐντάσσουν τὰ θέματα πὸς ἐρευνεῖν σὲ μιὰ καθολικότερη προβληματικὴ και μεθοδολογία. Ἡ πολλαπλότητα τῶν θεμάτων και τῶν ὀπτικῶν καθιστοῦν δυνατὴ τὴν ὀριοθέτηση (τῶν φαινομένων πὸς σνιστοῦν τὸ πεδίο ἐρευνας τῶν βαλκανικῶν οικονομῶν στὴν προκαπιταλιστικὴ τους περίοδο).

Μὲ τὴν ἀνθολόγηση μελετῶν πὸς διερευνεῖν οικονομικὰ και δημογραφικὰ προβλήματα διαφόρων περιοχῶν τοῦ βαλκανικοῦ χώρου, ἐπισημαίνονται κοινὰ σημεῖα στοὺς μηχανισμοὺς τῆς οικονομίας και ἀναζητεῖται ἡ ἱστορικὴ ταυτότητα τοῦ χώρου αὐτοῦ μέσα ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῆς οικονομικῆς δομῆς του.

Τὸ βιβλίο κοσμοῦν 125 εἰκόνες ἀπὸ χαλκογραφίες τῆς ἐποχῆς, οἱ ὁποῖες, σὲ ἄμεση ἢ ἐμμεσότερη σχέση μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀνθολογίας, πλαισιώνουν εἰκαστικὰ τὰ κείμενα. Εὐρετήρια ὀνομάτων και ἐνοιῶν στὸ τέλος τοῦ τόμου κάνουν εὐκόλη τὴν προσπέλαση στὰ «σημεῖα» τῶν μελετῶν.

Εὐτυχία Δ. Λιάτα

Δ. Γ. Ἀποστολόπουλος, Τὸ Μέγα Νόμιμον.

Συμβολή στὴν ἔρευνα τοῦ μεταβυζαντινοῦ δημοσίου δικαίου.

Ἀθήνα 1978. 80, 133 σ.

Εὐτύχημα ἀποτελεῖ τὸ γεγονός διὲ ἡ ἔρευνα γιὰ τὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία τῆς Τουρκοκρατίας δὲν περιορίζεται πὰ μόνο μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἢ πολιτικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται στὴν ἀντιμετώπισή της και ὡς φορέα κοινωνικῶν, οικονομικῶν ἢ δικαιοκῶν λειτουργιῶν.

Σημαντικὴ συμβολή στὴν προσπά-

θεια αὐτὴ ἀποτελεῖ ἡ μελέτη τοῦ Δ. Γ. Ἀποστολόπουλου, στὴν ὁποία ἐντοπίζεται μιὰ ἀγνωστὴ πηγή μεταβυζαντινοῦ δικαίου, τὸ «Μέγα Νόμιμον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας», και ἐξετάζεται συγχρόνως ἡ σύνθεση και ὁ τρόπος λειτουργίας της.

Στὴν εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου, ὁ συγγραφέας τοποθετεῖ τὸ θέμα στὰ πλαί-

σια τοῦ μεταβυζαντινοῦ δημοσίου δικαίου, ὅπως αὐτὸ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὸ νέο φορέα του, τὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία, μέσα στὴ νέα πολιτικὴ πραγματικότητα ποὺ δημιουργήθηκε μετὰ τὸ 1453.

Τὸ «Μέγα Νόμιμον» ἔχει σήμερα χαθεῖ. Μοναδικὸ κείμενο ποὺ παραδίδει («φήγματα») τῆς δικαιοκῆς αὐτῆς πηγῆς εἶναι ὁ συνοδικὸς τόμος τοῦ 1663, ποὺ ἐκδόθηκε μὲ ἀφορμὴ τὶς διαμάχες τοῦ πατριάρχη Μόσχας Νίκωνα μὲ τὸν τσάρο Ἀλέξιο καὶ στὴ σύνταξη τοῦ ὁποῖου χρησιμοποιοῦντο, ὅπως ρητὰ δηλώνεται, τὸ Μέγα Νόμιμον. Ἡ ἔλλειψη ἀπὸ ἄλλες μνείες ἀναγκάζει τὸ συγγραφεὴ νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ προβλήματα καὶ τὴν ἀποκατάσταση, ὅπου εἶναι ἀναγκαῖα, τῆς ἑμμεσης αὐτῆς πηγῆς.

Ἐτσι ἐξετάζεται ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ τόμου τοῦ 1663, σχολιάζονται οἱ ἕως τῶρα ἐκδόσεις του καὶ ἐπισημαίνονται οἱ σκόπιμες ἀλλοιώσεις ἢ παραλείψεις ποὺ ἔγιναν ἀπὸ παλαιότερους ἐκδότες. Δὲν κρίθηκε ἀναγκαῖο νὰ ἐπανεκδοθεῖ ὁλόκληρος ὁ συνοδικὸς τόμος, ἀποκαταστάθηκαν ὁμως ἐπὶ τὰ κεφάλαια τοῦ κειμένου του ποὺ ἔχουν ὡς πηγὴ τὸ Μέγα Νόμιμον. Ἡ ἔκδοση ἔγινε ἀπὸ δύο χειρόγραφα (τὸ πρωτότυπο τῆς Νομικῆς Συναγωγῆς τοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων καὶ τὸ χφ. τῆς ΕΒΕ 2318 τῆς συλλογῆς Πολλάνη) μὲ παράλληλη χρῆση δύο ἐκδόσεων (τῆς Μόσχας τοῦ 1828 καὶ τοῦ Μ. Γεδεὼν τοῦ 1888). Ὁ Δ. Ἀποστολόπουλος στὴ συνέχεια ἀσχολεῖται μὲ τὴν διερεύνηση τῶν πηγῶν καὶ τὴν ἀνάλυση τῆς τεχνικῆς τῆς συντάξεως τοῦ τόμου τοῦ 1663, μὲ σκοπὸ νὰ διαπιστώσει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο χρησιμοποιοῦντο ἄλλα κείμενα καὶ ἰδιαίτερα τὸ «Μέγα Νόμιμον» γὰρ τὴν κατάρτισή του.

Μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἑμμεσης πηγῆς καὶ τὴν ἐπισήμανση τῆς προελεύσεώς της δίνεται ἡ δυνατότητα στὸν συγγραφεὴ νὰ προχωρήσει στὴν ἀνίχνευση τῶν φιλολογικῶν πηγῶν τοῦ Μεγάλου Νομίμου. Μὲ παράλληλη παράθεση τῶν ἀρχικῶν κειμένων καὶ ἐκείνων τοῦ Μεγάλου Νομίμου διαπιστώνονται οἱ ἀλλαγές ποὺ ἔχουν ὑποστεί τὰ ἀρχικὰ βυζαντινὰ κείμενα κατὰ τὴ σύνταξή του, στοιχεῖο ποὺ θὰ χρησιμοποιηθεῖ γὰρ τὸν καθορισμὸ τοῦ χρόνου ποὺ καταρτίστηκε. Ἐτσι, π.χ., στὸ κεφάλαιο περὶ ὄρκου πίστεως πρὸς τὸν βασιλέα ἀφαιρέθηκαν ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ προσδίδουν στὸ πρόσωπό του χριστιανικὴ μεταφυσικὴ ὑπόσταση, ἐφόσον ὁ νέος φορέας τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἶναι ἀλλόθρησκος.

Στὴ συνέχεια ἀποκλείονται, μίᾳ πρὸς μία, ὅλες οἱ ἐνδεχόμενες περιπτώσεις νὰ ἀποτελεῖ τὸ Μέγα Νόμιμον μέρος μιᾶς γνωστῆς νομοκανονικῆς συλλογῆς, καταλήγοντας σὲ μερικὰ βασικὰ συμπεράσματα, ὅπως π.χ. ὅτι τὸ Μέγα Νόμιμο πρέπει, ὁλόκληρο ἢ ἐν μέρει, νὰ ἀποτελεῖ «σύνταγμα κατ' ἀλφάβητον», ὅτι μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς νομοκάνων, ὅτι περιεῖχε βυζαντινὴ νομοκανονικὴ ὕλη ἀπὸ τὸ 419-1335 καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ 1173-1335, ὅτι τὸ κείμενο διατηρεῖ τὴ γλώσσα τῶν βυζαντινῶν πηγῶν καὶ τέλος ὅτι εἶναι νομοκάνων «ὄχι ἄγνωστης ὕλης ἀλλὰ ἄγνωστης σύνθεσης καὶ δομῆς».

Ἐρώτημα παραμένει τὸ θέμα τῆς ἀπώλειας τοῦ ἢ τῶν χειρογράφων τοῦ Μεγάλου Νομίμου. Ὁ συγγραφεὴς εἰκάζει ὅτι τὸ πρωτότυπο συνόδεσε τὸν τόμο τοῦ 1663, στὴ Μόσχα, γὰρ τεκμηρίωση τῶν θέσεών του. Νὰ ἐλπίζουμε στὴ μελλοντικὴ ἀνεύρεσή του σὲ κάποια ρωσικὴ βιβλιοθήκη;

Τελευταῖο ἐξετάζεται τὸ πρόβλημα τοῦ χρόνου συντάξεως τοῦ Μεγάλου

Νομίμου, τὸν ὁποῖο ὁ συγγραφέας συνδέει μὲ τὴν περίοδο τῶν ἐργασιῶν τῆς μεγάλης συνόδου ποὺ ἄρχισε λίγο πρὶν τὸ 1482 καὶ ἔληξε μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ «Ὁρου» τοῦ 1484. Καὶ ἡ περίοδος αὐτὴ ἔχει ἔντονο χαρακτῆρα ἀνασυγκροτήσεως τῶν διοικητικῶν καὶ

κανονικῶν θεμάτων τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ἡ μελέτη ἀφήνει εὐλόγα ἀλλὰ ὄχι ἀσχολίαστα ἐρωτηματικά. Φανερόναι γνῶση τῶν νομικῶν καὶ ἱστορικῶν πηγῶν καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ σχολαστικὴ συνέπεια στὰ συμπεράσματά της.

Κρίτων Χρυσοχοϊδης

Ἄλκη Κυριακίδου-Νέστορος,

Ἡ Θεωρία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Κριτικὴ ἀνάλυση.

Ἀθήνα, Ἑταιρεία Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Γενικῆς Παιδείας, 1978.

Συνήθως, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἑλληνικὴ λαογραφικὴ ἐπιστήμη, ἢ ληξιαρχικὴ πράξις τῆς γεννήσεώς της τοποθετεῖται στὰ 1871 μὲ τὴ «Νεοελληνικὴ Μυθολογία» τοῦ Ν.Γ. Πολίτη. Βέβαια ἡ κνοφορία τῆς ἐπιστήμης στάθηκε μακρόχρονη — ἐδῶ, ὁ δευτέρος προσδιορισμὸς ποὺ ἀπὸ συνήθεια προστίθεται σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις, τὸ «καὶ ἐπίσημη», μᾶλλον δὲν φαίνεται ταυριστὸς — ἄλλωστε βλέπουμε ἀνάλογα μακρόχρονη καὶ τὴν παιδικὴ τῆς ἡλικία. Ἡ κυρία Ἄλκη Κυριακίδου-Νέστορος μὲ τὸ βιβλίο της «Ἡ Θεωρία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Κριτικὴ Ἀνάλυση» ἐπιδιώκει νὰ προωθήσει ὀλόκληρη τὴν ἐπιστήμη πρὸς τὴν ὠριμότητά της.

Τὸ ἐπιδιώκει παρουσιάζοντας μὴν ἀνασκόπηση τῶν ὅσων ἔγιναν. Μὴν ἀνασκόπηση διόλου χρονολογικὴ — εἴχαμε βέβαια τέτοιες, καὶ εἶδαμε ποῦ ὀδηγοῦνε — παρὰ κριτικὴ, δηλαδὴ ἱστορικὴ: ἀναζητᾷ νὰ κατανοήσῃ τὸ «ποῦς» καὶ «γιατί» καταπαύσθηκε μὲ τὴ μελέτη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ σταθμίσει δηλαδὴ τὸ ὑποκείμενο τῆς λαογραφίας. Ὀπλισμένος μὲ μὴν τέτοια γνῶση ὁ λαογράφος ἀποκτᾷ συνείδηση τῆς ἐπιστήμης του· καὶ μπορεῖ νὰ περάσει λοιπὸν σ' ἓνα πρὸ ὠριμο στάδιο.

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἀναζητᾷ τὴ γένεση τοῦ λαογραφικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὴν ἐντοπίζει στὸ κίνημα τοῦ ρομαντισμοῦ, γιὰ τὴν Εὐρώπη, καὶ σὲ μὴν τάση αὐτογνωσίας ποὺ παρουσιάζουν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Διαφωτισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Ἐπισημαίνει τὴν ἀντινομία, καὶ τὴν ἀνάγει σὲ μὴν ἐσωτερικὴ ἀντίφαση τοῦ ἴδιου τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, γιὰ τὸν ὁποῖο «ἡ ρομαντικὴ ἔννοια τοῦ ἔθνους δὲν ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ τὰ ιδεώδη τοῦ Ὀρθολογισμοῦ». Τὰ χροῖνια ποὺ καλύπτει τὸ κίνημα τοῦ Διαφωτισμοῦ στάθηκαν πραγματικὰ κρίσιμα· δὴν ἀντίπαλες ἰδεολογικὲς τάσεις βρισκόνταν ἀντιμέτωπες, μὲ ἴσες περὶπου δυνάμεις καὶ δυνατότητες — σὲ τέτοιο σταυροδρόμῳ δὲν ξαναβρέθηκε παρὰ πολὺ ἀργότερα ὁ ἑλληνισμὸς καὶ γιὰ μὴν μικρὴ στιγμὴ — ὥστε εἶναι γόνιμο νὰ ἀναζητοῦμε ἐκεῖ τις ἀρχές τῶν φαινομένων ποὺ διέπουν ὡς τὰ σήμερα τὴ ζωὴ μας. Ὑστερα ἀπὸ τὴ γένεση ἢ συγγραφέας παρακολουθεῖ τις τύχες τῆς λαογραφίας ἕως τις μέρες μας (ἢ, περὶπου), ἐπιδιώκοντας νὰ συσχετίζει τις τροπὲς τῆς ἐπιστήμης μὲ τις ροπές, κάθε φορά, τῆς κοινωνίας, καταγράφοντας ταυτόχρονα καὶ τις ὅποιες ἀποκλίσεις.

Ἔτσι ξετυλίγεται μπροστὰ μας ἓνα ἐρμηνευτικὸ σχῆμα στερεῶ, ζωηρὰ πα-

ρουσιασμένο και διαπραγματεύσιμο: αποτελεί συνάμα μιὰ προσέγγιση τῆς ἰδεολογικῆς μας ἱστορίας, μιὰ κριτικὴ ἀνάλυση τῶν λαογραφικῶν θεωριῶν καὶ ἀκόμα, μιὰ αἴτηση γιὰ τὴν ἀναγνώριση

καινούριας ληξιαρχικῆς πράξης στὴ ζωὴ τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας· τὴ μετάβαση στὴν ὠριμότητα.

Ἄλέξης Πολίτης

Χιωκὰ Χρονικά: Ἀφιέρωμα στὸν Κοραῖ.

Ὁ τελευταῖος τόμος τοῦ περιοδικοῦ, ὁ 10ος (1978), ποὺ ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια ξανάρχισε τὴν ἐκδοσὴ του συνεχίζοντας τὴν παλιὰ σειρὰ τοῦ Κ. Ἀμαντου, ἀφιερώνεται ὀλόκληρος στὸν Κοραῖ.

Ἡ σκέψη καλὴ, τὰ περιεχόμενα ποικίλα, ἢ ἐμφάνιση καλοκατωμένη: ὁ λόγος στὴν ἀρχὴ εἶναι γιὰ τὴν «Ἑλληνικὴ Νομαρχία» δημοσιεύεται καὶ πάλι ἢ γνωστὴ πιά ἀνακοίνωση τῆς Μ. Μαντουβάλου γιὰ τὴν ὑποτιθέμενη κοραϊκὴ πατρότητα τοῦ ἔργου — ἢ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ ὅμως φροντίζει, πολὺ φρόνιμα, νὰ διατηρήσει τίς ἐπιφυλάξεις τῆς. Ἐπανεκδίδονται ὕστερα ὀρισμένα ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ Κοραῖ πρὸς τὸν Θεόφιλο καὶ τὴν Εὐανθία Καῖρη — ἀσχολιάστα μὲν, ὀρθότερα ἐκδοδομένα δὲ, καὶ μὲ σημαντικὲς προσθήκες — ἀπὸ τὸν διευθυντὴ τοῦ περιοδικοῦ Στέργιο Φασουλᾶκη, ποὺ στηρίχθηκε στὰ πρωτότυπα, ὅσα σώθηκαν στὸ ἀρχεῖο Καῖρη.

Ἡ Σόφη Παπαγεωργίου δημοσιεύει «Ἐνα ἀκόμα ἀνέκδοτο γράμμα τοῦ Κοραῖ». Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ 1815 πρὸς τὸν Μιχαὴλ Δούκα τὸν Σάμιο· προέρχεται ἀπὸ παλιὸ ἀντίγραφο (δείγμα κι αὐτὸ τῆς χειρόγραφης κυκλοφορίας ποὺ ἐπιφυλασσόταν στὰ κοραϊκὰ γράμματα) ποὺ ἀπόκειται στὸ ἀρχεῖο Μουσούρου, σήμερα στὴ Γεννάδειο. Συμπληρώνεται ἔτσι εὐπρόσδεκτα τὸ corpus τῆς ἀλληλογραφίας· ἢ ἐκδότρια προσθέτει καὶ τὰ ὅσα χρειάζονται γιὰ νὰ συσχετισθοῦν τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα.

Ἡ ἐργασία τῆς Λουκίας Δρούλια, «Τὸ “Πανόραμα τῆς Ἀθήνας” καὶ ὁ Κοραῖς» βασίζεται σ’ ἓνα ἀχρησιμοποίητο ἀπὸ τὴν ἔξωθεν φιλελληνικὸ ποίημα τοῦ P. Aug. Lemaire, ὁ ὁποῖος τὸ ἐμπνεύστηκε ἀπὸ μιὰ παράσταση τοῦ Πανοράματος τῆς Ἀθήνας στὸ Παρίσι τοῦ 1822: ὁ ποιητὴς φαντάζεται τὸν Κοραῖ νὰ ξεναγεῖ ἐκεῖ μιὰ συντροφιά γνωστῶν Γάλλων ἑλληνιστῶν, κι ἀφήνει νὰ διαφανεῖ ὠραῖα ἢ θέση ποὺ εἶχε πάρει ὁ Χιώτης σοφὸς στὴ συνείδηση τῶν παρισινῶν λογίων.

Εὐρύτερη — καὶ σὲ ἔκταση — παρουσιάζεται ἢ μελέτη τοῦ Φίλιππου Ἡλιού «Στὴν τροχιά τῶν Ἰδεολόγων. Κοραῖς-Daupou - Φουρναρακῆς». Ἡ προσεκτικὴ συγκέντρωση τῶν στοιχείων ἀπὸ ποικίλες καὶ ἐτερόκλητες πηγὲς δείχνει τὸν πλοῦτο τοῦ ὕλικου ποὺ ἔχει περάσει ἀπὸ τὰ χεῖρια τοῦ ἐρευνητῆ· ὥστόσο πέρα ἀπὸ τὴ λεπτομερειακὴ συναγωγὴ ἔχουμε τὰ πράγματα μεθοδευμένα ἔτσι, ὥστε νὰ φανερώνουν τὸ πῶς καὶ πόσα νήματα ἔνωσαν τὸν Κοραῖ καὶ τὸν κύκλο του μὲ τὸ κίνημα τῶν Ἰδεολόγων καὶ μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸ γενικότερο χώρο. Ἡ περίπτωση τοῦ Daupou καὶ τοῦ Φουρναρακῆ δὲν ἔρχονται σὰν ἀπλὲς ἐνδείξεις τυχαίου εὐρήματος, παρὰ σὰν δηλωτικὲς μῆς κατάστασης.

Ἡ ἐργασία τοῦ Γ. Δ. Μεταλληνοῦ «Α. Κοραῖς καὶ Κ. Τυπάλδος» στηρίζεται σὲ ἐνδιαφέροντα ἀνέκδοτα στοιχεία. Ἀνέκδοτα ὄχι ὅμως καὶ ἄγνωστα — τὰ εἶχε παρουσιάσει, πληρέστερα, ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς στὸ τελευταῖο Πανιό-

νιο Συνέδριο, στα Πρακτικά του οποίου και δημοσιεύονται.

Νεώτερα στοιχεία για τον 'Αντώνιο Κοραή, τὸν πρόγονο τοῦ 'Αδαμάντιου, δημοσιεύει ὁ Θωμᾶς Παπαδόπουλος· πλουτίζουν τὴν προσωπογραφία τοῦ λόγιου αὐτοῦ μὲ τὰ «ἐλληνικά φρονήματα», ὅπως τὸν χαρακτήριζε ὁ 'Αδαμάντιος τιμώντας τὴν φιλελεύθερη στάση ποὺ θεωροῦσε ὅτι εἶχε κρατή-

σει. 'Εδῶ πρόκειται γιὰ κάποιες στιγμὲς τῶν σπουδῶν τοῦ 'Αντωνίου στὸ παπικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης στὰ ἔτη 1686 ἕως 1694.

'Ο τόμος περιέχει ἐπίσης «Κοραϊκὰ Σύμμεικτα» τοῦ Στέργιου Φασουλᾶκη καθὼς καὶ βιβλιοκριτικὰ σημειώματα καὶ χρονικά.

'Αλέξης Πολίτης

Δελτίο τῆς Ἐταιρείας Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Γενικῆς Παιδείας
τ. 2, 1978, 262 σ.

'Απολογισμὸς τῶν πεπραγμένων τῆς 'Ἐταιρείας γιὰ τὴ διετία 1976-78, κομψὰ καὶ μονοτονικὰ τυπωμένος. «'Ο ἀναγνώστης θὰ βρεῖ μὴ χρονολογικὴ ἀναφορὰ τῶν ἐκδηλώσεων τῆς 'Ἐταιρείας γι' αὐτὴ τὴν περίοδο, καθὼς καὶ περιλήψεις ὀμιλιῶν καὶ πρακτικὰ συζητήσεων ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὶς 17 'Ἰανουαρίου ἕως τὶς 21 'Απριλίου 1978» δηλώνεται στὸν πρόλογο.

Καὶ προσφέρουν ἓνα ἰδιαίτερα χυμῶδες ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἱστορικὸ ἐποῦτες οἱ περιλήψεις, καθὼς προσεγγίζουν ἀπὸ πολλαπλὲς σκοπιεὲς τὸ πρόβλημα («Σχέσεις τῆς 'Ελλάδας μὲ τὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν τουρκοκρατία ὡς τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή») — πρόβλημα κεντρικὸ καὶ καίριο, ὄχι ἀπλῶς γιὰ τὸν νεοελληνικὸ Διαφωτισμὸ, παρὰ καὶ γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ἱστορία.

Περιλήψεις ποὺ λειτουργοῦν σὰν ἀντίδρομο βέβαια· ἄλλοτε κάπως πρὸ πλούσιες, ἄλλοτε πολὺ φειδωλές, ἀναιμικές σὲ σχέση μὲ τὴ μνήμη τοῦ ἀναγνώστη ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ἀκροατής. Γιατὶ ἡ σειρὰ αὐτῆ τῶν προσεγγίσεων, καλὰ ὀργανωμένη γύρω ἀπὸ

ἐπιτυχημένες ἐπιλογὲς εἰσηγητῶν, εἶχε εἰσχωρήσει ὡς τοὺς βασικοὺς ἀρμούς τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας καὶ — ἀκόμα καὶ στὶς περιπτώσεις ποὺ ὁ φωτισμὸς ἔπεφτε ἀπὸ γωνία ποὺ σκίαζε τοὺς κινητήριους μοχλοὺς, προβάλλοντας ἄλλες, λιγότερο βασικές, ἀρθρώσεις — πετύχαινε, ἀρνητικὰ ἢ θετικὰ νὰ φανερώσει τὸν πυρήνα τῶν προβλημάτων τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας.

Οἱ σχέσεις («'Ελλάδας - Εὐρώπης») καλύπτουν τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ Δελτίου· ἐνδιαφέρον γενικότερο καὶ ὄχι ἱστορικὸ, παρουσιάζουν οἱ ἀνάλογες περιλήψεις γιὰ τὰ δύο ἄλλα θέματα: «Τὸ ἄτομο καὶ ἡ κοινωνικὴ του προσαρμογὴ» καὶ «Τὸ σχολεῖο πέρα ἀπὸ τὰ μαθήματα». "Ὅσο γιὰ τὸ χρονικὸ τῆς 'Ἐταιρείας, ἐπισημαίνουμε τὰ σχετικὰ μὲ τὸ «Κέντρο Ἐρευνῶν Νεοελληνικῆς Ἐκπαιδεύσεως», ὅπου μιὰ καλὴ σχετικὴ βιβλιοθήκη καὶ ἐργασίες ὑποδομῆς — ἀποδελτίωση συναφῶν περιοδικῶν — εἶναι στὴ διάθεση τοῦ ἐρευνητῆ.

'Αλέξης Πολίτης

Alexandru Dutu, Romanian Humanists and European Culture.
A Contribution to Comparative Cultural History.
Βουκουρέστι 1977. 80, 196 σ.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀκόμη προσφορὰ τοῦ κ. Dutu στὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν ἰδεῶν στὰ Βαλκάνια ἀπὸ τὸν ΙΣΤ' αἰ. ὡς τὴ νεώτερη ἐποχὴ. Ὁ συγγραφέας σημειώνει καὶ ἐξετάζει τόσο τὰ μεμονωμένα γεγονότα-φαινόμενα, ὅσο καὶ τὶς ἐπαφές ἀνάμεσα στὶς ἐθνικὲς καὶ στὶς κοινωνικὲς ομάδες. Περισσότερο τὸν ἐνδιαφέρει τὸ βιβλίον ὡς μέσο διακίνησης τῶν ἰδεῶν καὶ γι' αὐτὸ μελετᾷ σὲ βάθος τὸ περιεχόμενο τῶν ἐντύπων καὶ τὸν ρόλο ποὺ αὐτὰ διαδραμάτισαν στὰ τουρκοκρατούμενα Βαλκάνια.

Σὲ προηγούμενο ἔργο του (*Les livres de sagesse dans la culture roumaine*, Βουκουρέστι 1971) ὁ Α. Dutu εἶχε ὑπογραμμίσει τὴ σημασία τῶν ἠθικοπλαστικῶν (ὅπως θὰ τὰ ὀνομάζαμε) βιβλίων τῆς Τουρκοκρατίας: ἡ κατηγορία αὐτὴ τῶν ἐκδόσεων δὲν ἔχει μόνον ἠθικο-θρησκευτικὴ ἀξία, ἀλλὰ σχετίζεται μὲ τὴ φιλοσοφία, τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία. Ἔτσι ἡ Χρηστομάθεια, τὸ Ἄνθος Χαρίτων, τὰ Ἀποφθέγματα τῶν Φιλοσόφων, παίρνουν ἄλλες διαστάσεις στὴν κοινωνία τοῦ καιροῦ τους. Ἀκόμη, τὰ βιβλία αὐτὰ δὲν παρέμειναν κτῆμα μόνον ἐνὸς λαοῦ, ἀλλὰ κυκλοφόρησαν εὐρύτατα στὴ Ρουμανία, στὴ Σερβία καὶ στὶς ἐλληνικὲς χῶρες, προβάλλοντας ἔτσι ἓνα κοινὸ «ἐπὶδόκιμα ζωῆς». Σ' αὐτὴ τὴ διακίνηση τῶν ἰδεῶν τὸν πρῶτο ρόλο ἔπαιξαν οἱ ἱερωμένοι, οἱ περισσότεροι Ἕλληνες, ἐνῶ σημαντικὴ ὑπῆρξε ἡ γαλλικὴ ἐπίδραση, ὅπως καὶ ἡ γερμανικὴ εἰδικὰ γιὰ τὴ Ρουμανία.

Στὸ τελευταῖο του βιβλίον, ποὺ ἐδῶ παρουσιάζουμε, ὁ Α. Dutu προχωρεῖ σὲ εὐρύτερες ἀναζητήσεις, καθὼς με-

λετᾷ τοὺς δεσμοὺς τῆς ρουμάνικης παιδείας μὲ τὸν δυτικὸ εὐρωπαϊκὸ χῶρο καὶ ἐρευνᾷ τὴ διαμόρφωση τῆς παιδείας στὴ ρουμάνικη γῆ. Τὸ ἐρώτημα ποὺ θέτει εἶναι: ποῖός ὁ χαρακτήρας τοῦ ρουμάνικου οὐμανισμοῦ (ἤ, ὅπως ἐμεῖς θὰ λέγαμε, Διαφωτισμοῦ); Ἡ ἀπάντηση δίνεται ἐθὺς ἐξαρχῆς ἀπὸ τὸν συγγραφέα, ποὺ διαπιστώνει ὅτι ὁ ρουμάνικος οὐμανισμὸς ἦταν στραμμένος πρὸς τὴ Δύση, ἀλλὰ σύγχρονα παρέμενε βυζαντινὸς στὴν οἰκουμηνικότητά του. Πραγματικά, ἡ ρουμάνικη παράδοση κινιόταν στὸν χῶρο τῆς βυζαντινῆς - νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰ. ὑπῆρχε μιὰ στενὴ ἐπαφὴ καὶ βαθειὰ ἀλληλεπίδραση τῶν πνευματικῶν ρευμάτων στὴ Ν.Α. Εὐρώπη, ποὺ ὠστόσο βρισκόταν σὲ διαρκὴ δεσμὸ μὲ τὴ Δύση: αὐτὴ ἦταν ἡ πραγματικότητά τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας (κληρονόμου τῆς βυζαντινῆς), ποὺ στὸν χῶρο της ἦταν ἐνταγμένη καὶ ἡ Ρουμανία. Τὶς θέσεις αὐτὲς δὲν θέλησε ν' ἀποδεχθεῖ ἡ ρουμάνικη γενιὰ τοῦ 1848, ποὺ στράφηκε στὴν προφορικὴ (λαϊκὴ) παράδοση τῆς πατρίδας της, ἀπορρίπτοντας τὴν παλαιότερη παιδεία ὡς «ξένη» (φαναριώτικη-πριγκιπικὴ).

Μὲ τὴν ἐκτενὴ ἀνάλυση τῶν ἔργων καὶ τῆς ἰδεολογίας τῶν μεγάλων ρουμάνων λογίων, ὅπως ὁ Dimitri Cantemir, ὁ Constantin Brâncoveanu καὶ ὁ Constantin Cantacuzino, ὁ Α. Dutu δείχνει πόσο ἄνετα αὐτοὶ κινιόταν ἀνάμεσα σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση, προσκολλημένοι ὅμως πάντα στὴ βυζαντινὴ παράδοση. Ὑπογραμμίζεται παράλληλα ὁ ρόλος τῆς Ὀρθοδοξίας, ποὺ στάθηκε χρήσιμη στὴν ἀντιμετώ-

πιση τῶν πολιτικῶν πιέσεων τῶν Ἀφβούργων, χωρὶς αὐτὸ νὰ συντελέσει σὲ κάποια ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ δικτικὴ κοιλτοῦρα. Ἔτσι ὁ συγγραφέας καταλήγει στὴν ἐπανεξέταση καὶ στὴ θετικότερη θεώρηση καὶ ἀξιολόγηση τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τῆς φαναριώτικης περιόδου.

Ἡ ἐργασία τοῦ *Al. Dutu* εἶναι πυκνὴ σὲ νοήματα καὶ σὲ θεωρητικὰ

σχήματα, χωρὶς νὰ χάνει σὲ διαύγεια. Ἡ καλὴ θεωρητικὴ κατάρτιση καὶ ἡ γνώση τοῦ θέματος ἐπέτρεψαν στὸν συγγραφέα ν' ἀνοίξει νέους δρόμους στὴ μελέτῃ τῆς ρουμάνικης παιδείας καὶ στὴν εὐρύτερη σύλληψη τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Τουρκοκρατίας, τομείς πρὸς ἐνδιαφέρον ἰδιαίτερα τοὺς Ἕλληνας ἐρευνητές.

Γ. Πλουμίδης

Δευκαλίων, Νεοελληνικὴ Φιλοσοφία 1600-1900.

Ἡ νεοελληνικὴ φιλοσοφία ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελεῖ ἓνα ἀνεκμετάλλετο κεφάλαιο μέσα στὴν πολιτιστικὴ θεώρηση τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, παρόλα τὰ ἀποφασιστικὰ βήματα, τὰ ὁποῖα συντελέστηκαν μέσα στὴν τελευταία εικοσιπενταετία. Μία παρουσίαση τῶν ἐνδιαφερόντων πρὸς προκαλεῖ τὸ θέμα αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ τεῦχος 21,6 (1978) τοῦ «Δευκαλίων», περιοδικῆς ἔκδοσης τοῦ Κέντρου Φιλοσοφικῶν Ἑρευνῶν, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένο στὴν νεοελληνικὴ φιλοσοφία 1600-1900. Τὸ τεῦχος αὐτὸ ἀπαρτίζεται ἀπὸ μελέτες, πρὸς γιὰ πρώτη φορὰ δημοσιεύονται μὲ ἀνέκδοτο ὄλικό, καθὼς καὶ ἀπὸ παλαιότερες ἐργασίες, οἱ ὁποῖες εἰσάγουν στὰ θέματα τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας. Οἱ τίτλοι τῶν ἐργασιῶν εἶναι οἱ ἑξῆς: *Ε. Παπανοῦτσος*, «Στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας»· *Κ. Θ. Δημαρᾶς*, «Προσπελάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στοχασμοῦ στὸ χῶρο τῆς ἱστοριονομίας»· *Γ. Καρᾶς*, «Ἡ δύναμη

ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς σκέψης πρὶν τὸ '21»· *Β. Μπόμπον - Σταμάτη*, «Ἡ "σύντομος ἰδέα τῆς λογικῆς κατὰ τὴν μέθοδον τῶν νεωτέρων" τοῦ Βικεντίου Δαμοδοῦ»· *Α. Μπενάκης*, «Ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ Νικολάου Ζερζούλη (1706 - 1773)»· *Μ. Δραγώνα - Μονάχου*, «Βενιαμὴν ὁ Λέσβιος: Ἐλευθερία, ἡ δύναμη τῆς ἐκπλήρωσης τοῦ αὐτεξουσίου»· *Ρ. Ἀργυροπούλου - Λουγγῆ*, «Νεοελληνικὲς μεταφράσεις φιλοσοφικῶν ἔργων (1760-1821)»· *Ρ. Ἀργυροπούλου - Λουγγῆ*, «Νεοελληνικὴ Φιλοσοφία: κριτικὸς ἀπολογισμὸς 1953-1977».

Τὸ τεῦχος αὐτὸ τοῦ «Δευκαλίων» ἔρχεται νὰ προστεθεῖ σὲ μία σειρά ἀπὸ ἀφιερῶματα σὲ εἰδικὰ θέματα ὅπως «Βυζαντινὴ Φιλοσοφία», «Πολιτικὴ Θεωρία», «Κριτικὴ τῆς Ἰδεολογίας», «Φιλοσοφία τῆς Φυσικῆς», κ.ἄ.

Ρ. Ἀργυροπούλου

Μιὰ ἔκθεση γιὰ τὴν Ἑλλάδα στὸ Λονδίνο.

Ἀπὸ τὶς 4 ὠς τὶς 29 Ἰουνίου 1979 ὁργανώθηκε στὴ *Fine Art Society Ltd* τοῦ Λονδίνου μιὰ ἔκθεση ζωγραφικῆς μὲ τίτλο «Ἀνακαλύπτοντας πάλι τὴν Ἑλλάδα. Περιηγητὲς καὶ ρομαν-

τικοὶ στὸ 19ο αἰῶνα» (*The rediscovery of Greece. Travellers and romantics in the 19th century*).

Ὁ κομψός, ἐνημερωτικὸς καὶ πλούσιος εἰκονογραφημένος κατάλογος προσ-

φέρει σὲ ὅσους δὲν εἶχαν τὴν τύχη νὰ ἐπισκεφτοῦν τὴν ἔκθεση, μιὰ σαφὴ καὶ λεπτομερειακὴ εἰκόνα τοῦ θέματος ποὺ ζήτησαν νὰ παρουσιάσουν οἱ ὀργανωτές: τὴν Ἑλλάδα ὡς πηγὴ γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ἐμπνευση τῶν δυτικοευρωπαϊῶν ζωγράφων, κυρίως τῶν Ἀγγλων, στὸ 19ο αἰῶνα (ἀπὸ τοὺς 47 ζωγράφους ποὺ καταγράφονται στὸν κατάλογο, τὰ 75% εἶναι Ἀγγλοι. Ἀνάμεσά τους καταλέγεται ὁ J. Stuart (1713-1788), πρόδρομος ἀλλὰ καὶ βασικὸς συντελεστής, μαζί μὲ τὸν N. Revett γιὰ τὴ στροφὴ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὴν Ἑλλάδα).

Μέσα ἀπὸ τοὺς πίνακες μορεῖ νὰ παρακολουθήσει ὁ ἐπισκέπτης τὴ διαδοχικὰ διαφοροποιουμένη ἀντιμετώπιση τῆς Ἑλλάδας, ὅπως μᾶς τὴ διαγράφουν ἄλλωστε τρία συνοπτικὰ ἀλλὰ πολὺ καταποιστικὰ κείμενα ποὺ ἐμπλουτίζουν τὸν κατάλογο (τῆς Φανῆς - Μαρίας Τσιγκάκου, "From the classical vision to the emergence of Modern Greece" καὶ "Romantic Hellenism: Byron's Greece" καὶ τοῦ Malcolm Warner "A Victorian Postscript"). Ἐτσι φανερόνεται ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ βασικὰ ἀρχαιολογικὸ γιὰ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος, τρέπεται πρὸς μιὰ ρομαντικὴ ἀνάμνηση τοῦ παρελθόντος καὶ τελικὰ ἐκφράζεται μὲ τὴν προσπάθεια ν' ἀπεικονιστεῖ ἡ σύγχρονη ἑλληνικὴ πραγματικότητα, προσπάθεια ποὺ ἔφθασε στὴν ἀκμὴ της μὲ τὰ ἔργα τοῦ Edward Lear.

Τὸν νεοκλασικισμὸ ἀκολουθεῖ ὁ ρομαντισμὸς. Ἐδῶ ὁ Byron ὁ ἴδιος, ἡ ποιήσῃ του, ἀποτελοῦν νέα πηγὴ γιὰ τὴ θεματογραφία τῶν ζωγράφων. Πίνακες μὲ ἀπεικονίσεις τῆς «Κόρης τῶν

Ἀθηνῶν», τοῦ «Γκισαὸρ» ἢ τῶν «Ἀλβανῶν» ἐμφανίζονται τακτικὰ στὶς ἐκθέσεις ζωγραφικῆς στὸ 2ο τέταρτο τοῦ 19ου αἰ. Ὁ ἴδιος ὁ W. Turner ὄχι μόνον παρουσιάζει ἑλληνικὰ θέματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Byron, ἀλλὰ καλεῖται νὰ εἰκονογραφήσει τὶς βυρωνικὲς ἐκδόσεις τοῦ οἴκου Myrta.

Στὴ Βικτωριανὴ ἐποχὴ οἱ καλλιτέχνες ἀνακαλύπτουν γι' ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν Ἑλλάδα, χάρις στὸ «αἰσθητικὸ ιδεῶδες» ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἐπανεκτίμηση τῶν ἑλληνικῶν γλυπτῶν τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου. Σ' αὐτὸ ἔρχεται νὰ προστεθεῖ ἡ συνειδητοποίηση τῆς πολυχρωμίας ποὺ ὑπῆρχε στὰ ἑλληνικὰ ἀγάλματα καὶ ἀρχιτεκτονήματα, γεγονός ποὺ παραμερίζει τὴν παλαιότερη ἄποψη ὅτι ἡ ἑλληνικὴ τέχνη στάθηκε ἄκαμπτη καὶ γραμμικὴ.

Ὁ Κατάλογος τῆς ἐκθέσεως, τὸν ὁποῖο προλογίζει ὁ ἄγγλος βυζαντινολόγος sir Steven Runciman, περιλαμβάνει, κοντὰ στὶς περιγραφὰς τῶν 227 ἐκθεμάτων, βιογραφικὲς καὶ ἄλλες πληροφορικὰς σημειώσεις γιὰ τοὺς ζωγράφους καὶ τὰ ἔργα τους ὅπου, φυσικὰ, τοῦτο ἦταν δυνατό, ἡ ἔκθεση πραγματοποιήθηκε, ὅπως σημειώνεται στὴν ἀρχὴ τοῦ Καταλόγου, χάρις στὴν πρόθυμη προσφορὰ ποικίλων φορέων, κυρίως μουσείων καὶ ἰδιωτῶν. Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουμε τὴν ἑλληνικὴ συμμετοχὴ: συλλογὴ Περ. Χαντζῆ (9 ἐκθέματα), συλλογὴ Μουσείου Μπενάκη (5 ἐκθέματα), συλλογὴ Μουσείου Ἀθηνῶν (3 ἐκθέματα) καὶ συλλογὴ Στ. Νιάρχου (4 ἐκθέματα).

Λουκία Δροῦλια

Ἡ Βιβλιοθήκη Ἀλεξάνδρου Θ. Μπενάκη.

Νέα, σημαντικὴ πρόσκτηση γιὰ τὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν

Ἐρευνῶν ΕΙΕ ἀποτελεῖ ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀλεξάνδρου Θ. Μπενάκη ἢ ὁποῖα

απαρτίζεται από 1500 περίπου βιβλία.

Από παλιά, στα χρόνια γύρω στα 1965, ο Αλέξανδρος Μπενάκης είχε εκφράσει την επιθυμία ν' αφήσει τα βιβλία του, «τόν καλύτερο σύντροφο της ζωής του», στο Κέντρο Νεοελληνικών Έρευνών. Η φίλη κι η εκτίμηση πού έτρεφε για τόν τότε Διευθυντή του Κέντρου Κ. Θ. Δημαρά, αλλά κι η έντονη θέληση του δωρητή για ν' αξιοποιηθεί πνευματικά, από ερδύτερο κύκλο, η πολύτιμη βιβλιοθήκη του και νά γίνει ούσιαστικά κοινό κτήμα τών μεταγενεστέρων ερευνητών, τόν οδήγησαν στην απόφασή του νά προσφέρει τά βιβλία του στο ΚΝΕ.

Όπως φαίνεται κι από τόν «Κατάλογο τής Βιβλιοθήκης Άλ. Μπενάκη», τόν όποιο συνέταξε ό συνεργάτης του ΚΝΕ Γιάννης Καράς, (Άθήνα, 1970, 120 σ.) κάτω από τό στοργικό κι οδηγητικό βλέμμα του ίδιου του Μπενάκη, η συλλογή τών βιβλίων δέν παρουσιάζει μιá τυχαία συγκέντρωση εντύπων. Τά ειδικότερα ενδιαφέροντα του λογίου βιβλιοφίλου, όι προσωπικές του φιλίες και γνωριμίες, προβάλλονται ανάγλυφα μέσα από τή συγκρότησή της. Πράγμα-

τι τά έντυπα πυκνώνουν γύρω από όρισμένα θέματα ή πρόσωπα αποτελώντας έτσι αξιόλογους πυρήνες για τή σχετική μελέτη: ή Μικρά Άσία και ειδικότερα ή Σμύρνη, ό Δημ. Γρ. Καμπούρογλους, ή Άθήνα, τέλος ή Ελλάδα γενικότερα, άπασχόλησαν τόν Άλέξανδρο Μπενάκη στα χρόνια πού ακολούθησαν τήν φυγή του από τή Σμύρνη.

Όστόσο, θά πρέπει νά σημειωθεί, ότι εκείνο πού συγκινεί ιδιαίτερα τόν προσεκτικό χρήστη του Καταλόγου είναι ό έντονος προσωπικός χαρακτήρας πού απέκτησαν τά βιβλία κοντά στον κτήτορά τους. Όι αυτόγραφες σημειώσεις τών συγγραφέων, ποιήματα, αφιερώσεις, όι ιδίοιγραφες επιστολές διαφόρων προσωπικοτήτων, όι φωτογραφίες, όι έντυπες άγγελίες ή ακόμα τ' αποκόμματα τών εφημερίδων πού βρίσκονται στα ποικίλα αντίτυπα, προσδίνουν ιδιαίτερη αξία στη συλλογή βιβλίων του Άλεξάνδρου Μπενάκη, πού βρίσκεται τώρα στη διάθεση του ερδύτερου κύκλου τών μελετητών.

Λουκία Δρούλια

Νεοελληνική προσωπογραφία.

Ένα από τά προγράμματα του Κέντρου Νεοελληνικών Έρευνών του Έθνικού Ίδρύματος Έρευνών πού άρχισε από τό 1960 (βλ. Έπετηρίς ΒΙΕ 1961, σ. 99) και συνεχίζεται κάπως ενεργότερα από τό 1978, είναι ή συλλογή προσωπογραφιών τών Έλλήνων πού διακρίθηκαν από τήν Άλωση τής Κωνσταντινούπολης ως τόν αιώνα μας σε όλους τούς τομείς του βίου. Συλλογرافίες, χαλκογραφίες, έλαιογραφίες, λιθογραφίες, τοιχογραφίες, σκίτσα, φωτογραφίες, φωτογραφίζονται και ταξινομούνται πάνω σε δελτία σε ειδική

δελτιοθήκη. Στο δελτίο καταγράφεται τό όνομα του εικονιζόμενου και όσα άλλα στοιχεία κρίνονται απαραίτητα ή υπάρχον προόχειρα στην πηγή πού έδωσε τήν προσωπογραφία.

Σκοπός του προγράμματος είναι ή δημιουργία ενός όσο γίνεται πληρέστερου σώματος προσωπογραφιών, πού μετά τις έπεξεργασίες πού θά προκύψουν (αυτές πού θά υποτυπωθούν πού κάτω και άλλες πού ίσως θά χρειαστούν), θά αποτελέσει μιá ολοκληρωμένη πηγή - σειρά για τις νεοελληνικές σπουδές. Το ύλικό της, πέρα από τις

επιμέρους χρήσεις, θά ἔδινε τὴ δυνατότητα προσεγγίσεων τοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου μὲ τὴν «ιδιόζουσα διάσταση τοῦ βάρους ποῦ προσφέρει ἡ εἰκαστικὴ ἐμπειρία».

Ἡ ἀπογραφή καὶ ἡ φωτογραφικὴ ἀποτύπωση τοῦ ὕλικου ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο στάδιο τῆς ἐργασίας. Ἀκολουθοῦν οἱ τεχνικὲς ἐπεξεργασίες, ποῦ περιγράφηκαν παραπάνω, γιὰ νὰ φτάσουμε στὴ δελτιοθήκη μὲ τὰ δελτία καταταγμένα ἀλφαβητικά. Ὑστερα ἐρχονται οἱ ἐσωτερικὲς ἐπιμέρους ἐπεξεργασίες: ὁ σχηματισμὸς διαγραμμάτων ποῦ θά δείχνουν τὴ σχέση περισοτέρων προσωπογραφιῶν τοῦ ἴδιου προσώπου, ἡ συσχέτιση προσωπογραφιῶν ποῦ ἔγιναν ἀπὸ τὸν ἴδιο καλλιτέχνη, ἡ σχέση τῆς ἀπεικόνισης μὲ τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπο. Ὅλα αὐτὰ προϋποθέτουν συλλογὴ καὶ ἄλλων

στοιχείων, πέρα ἀπὸ ὅσα δίνουν τὰ ιδιαίτερα γνωρίσματα τῶν προσωπογραφιῶν· καὶ ἡ ἐργασία αὐτὴ ἔχει σὲ ὀρισμένους τομεῖς προχωρήσει ἀρκετά. Μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν ἐπεξεργασιῶν αὐτῶν ἔχει προγραμματιστεῖ νὰ δημοσιευτοῦν κατάλογοι καὶ λευκώματα προσωπογραφιῶν.

Ἡ σύντομη ἀνακοίνωση ἐδῶ ἔχει δύο σκοποὺς: νὰ παρουσιάσει τὸ πρόγραμμα μὲ τὴ σημείωση ὅτι τὸ ὕλικὸ ποῦ ἔχει καταταχτεῖ (2.000 περίπου φωτογραφίες) εἶναι στὴ διάθεση τῶν ἐρευνητῶν καὶ νὰ ζητήσει τὴ βοήθεια ὄσων μποροῦν νὰ ὑποδείξουν ἄγνωστες στὴν ἔρευνα πηγές ἀπ' ὅπου θά μπορούσε νὰ ἀντληθεῖ προσωπογραφικὸ ὕλικό: ἀρχεῖα, ἰδιωτικὲς συλλογές, μουσεῖα, δημοσιεύματα.

Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης

Μαθήματα-Διαλέξεις στὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν.

Στὴ διάρκεια τοῦ 1979 ἐγκαινιάστηκαν ἀπὸ τὰ Κέντρα Ἐρευνῶν τοῦ Ε.Ι.Ε. μαθήματα - διαλέξεις, γιὰ θεωρητικὰ κυρίως ζητήματα τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας, στὰ ὁποῖα προσκλήθηκαν καὶ ἔλαβαν μέρος ἐρευνητὲς ἀπὸ συναφῆ ἰδρύματα καὶ πανεπιστήμια, καθὼς καὶ ἐνδιαφερόμενοι φοιτητές.

Στις 2 καὶ 16 Μαρτίου 1979, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν, ὁ κ. Δημοσθένης Σαργάντης, προϊστάμενος τμήματος μηχανογραφείσεως τοῦ Ε.Λ.ΚΕ.ΠΑ. ἀνάλυσε τὴ χρῆση τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν στὴν ταξινόμηση τῆς ἱστορικῆς πληροφορίας. Ἡ ὁμιλία ἡ ὁποία προκλήθηκε ἀπὸ τὸ Κ.Ν.Ε. λόγω τοῦ προγραμματισμοῦ ἐφαρμογῆς ἠλεκτρονικῶν, ἀκριβῶς, μεθόδων, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σύντομη περιγραφή τῶν συστημάτων μηχανογραφείσεως μὲ τὶς διαδο-

χικὲς ἐξελίξεις τους, ἐντοπίστηκε στὶς δυνατότητες ποῦ προσφέρει ἡ ἠλεκτρονικὴ ἐπεξεργασία θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ.

Τὸ νεοῖδρμένο Κέντρο Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος προσκάλεσε στὶς 16 Μαΐου 1979 τὸν κ. Michel Siveignou, καθηγητὴ τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας στὸ 13ο πανεπιστήμιο τοῦ Παρισιοῦ, ὁ ὁποῖος μίλησε γιὰ τὶς «Δυνατότητες συνεργασίας μεταξὺ Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας».

Τὴν 1η Ἰουνίου 1979 ὁ κ. Στ. Θωμάδης, καθηγητὴς τῶν οικονομικῶν ἐπιστημῶν στὸ πανεπιστήμιο τῆς Νέας Ὑόρκης, προσκαλεσμένος ἀπὸ τὸ Κέντρο Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, ἔκανε λόγο γιὰ τὶς «Ποσοτικὲς μεθόδους στὴν κοινωνιολογικὴ ἱστορικὴ ἔρευνα». Χρησιμοποίησε παραδείγματα οικονομικῆς, περισσότερο, ἱστορίας, ὥστόσο, ὅπως

κι ο ίδιος υποστήριξε, αλλά κι από τη συζήτηση προέκυψε, οι ποσοτικές μέθοδοι μπορούν να έχουν εφαρμογή και εγκυρότητα σε κάθε είδους προσπέλαση του παρελθόντος· να φωτίσουν το ίδιο την ιστορία των ιδεών και των νοοτροπιών, όσο και τα παραδοσιακά θεωρούμενα ως πιά σταθμητά μεγέθη.

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1979 το Κ.Ε. Ρ.Α. οργάνωσε όμιλία για το «corpus των επιγραφών της Ήπειρου» προοπτικές και προβλήματα με όμιλητή τον κ. Pierre Cabanes, πρόταμη του πανεπιστημίου του Clermont - Fer-

rand, ο οποίος ετοιμάζει μια συγκεντρωτική έκδοση των επιγραφών της αρχαίας και ρωμαϊκής Ήπειρου.

Τέλος, στις 17 Σεπτεμβρίου 1979 η κυρία Γιολάνδη Baladié - Τριανταφυλλίδη, του Κέντρου Ιστορικών Έρευνών του Ε.Η.Ε.Σ.Σ. (Παρίσι), προσκαλεσμένη του Κ.Ν.Ε., ανέπτυξε τον τρόπο με τον οποίο γίνεται ή επιστημονική έρευνα στο Κέντρο αυτό της Σχολής Άνωτάτων Κοινωνιολογικών Σπουδών, καθώς και τα σχετικά μεθοδολογικά προβλήματα.

Άλέξης Πολίτης

Το τέταρτο Συνέδριο Βαλκανικών Σπουδών
Άγκυρα, Αύγουστος 1979.

Περισσότεροι από 400 έρευνητές, μέλη επιστημονικών αντιπροσωπειών 23 χωρών, έδωσαν το παρόν τον Αύγουστο στην Άγκυρα, στο μεγάλο Συνέδριο Σπουδών Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης.

Τέταρτο στη σειρά, το Συνέδριο αυτό πήρε κιάλας τη θέση του στην ιστορία των Βαλκανικών Σπουδών σαν μια έκδήλωση που συνετέλεσε στη σταθεροποίηση του θεσμού και στην επιβεβαίωση του επιστημονικού του χαρακτήρα. Άκόμη, έγινε για άλλη μια φορά αισθητό ότι μια τέτοια έκδήλωση μπορεί να παίξει έντονα αναπτυξιακό ρόλο για το σύνολο των ιστορικών σπουδών στις Βαλκανικές χώρες, όχι μόνον μέσα από την αυτονόητη διαδικασία της άμιλλας, όσο μέσα από την ευαισθητοποίηση ευρύτερων στρωμάτων επιστημόνων και διανοουμένων, αλλά και κρατικών υπευθύνων, για τα θέματα της ιστορικής έρευνας.

Ή ευρύτητα και η ποιικιλία των θεμάτων, και η συστέγαση ολόκληρου σχεδόν του κύκλου των κοινωνικών

επιστημών που μπορούν να φωτίσουν ιστορικά - συγκριτικά τη ζωή των Βαλκανικών λαών, αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της φαισηγομίας του Συνεδρίου και έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της επιτυχίας του. Ή ίδια όμως η ευρύτητα, ακόμα και η ίδια η ύπαρξη του Συνεδρίου, έχει μια δυναμική που ως ένα βαθμό ώθει μόνη της προς όρισμένες κατευθύνσεις. Πράγματι οι συνιστώσες είναι πολλές και άργα η γρήγορα ένα ζήτημα ισοροπίας και έσωτερικής λειτουργικότητας θά τεθεί αναπόφευκτα: "Έξη εθνικές επιστήμες με τις ανάλογες υποδιαιρέσεις, με αντιπροσωπείες που καλύπτουν ολόκληρη τη θεματολογία του Συνεδρίου και δίπλα, οι ευρύτατοι φάσματα αλλά λιγότερο «συνολικές», θεματολογικά ή ιδεολογικά, συμμετοχές των έξω-βαλκανικών κρατών, αποτελούν πολύτιμο όσο και βαρύν φορτίο.

Ή ιστορική επιστήμη, είναι φανερό, έχει τεράστια περιθώρια ανάπτυξης στην ευρύτερη περιοχή μας και η προοπτική του γιγαντισμού των εκδηλώ-

σεών της είναι ή πιό πιθανή. Κράτη και κοινωνίες, οί βαλκανικές, στηριγμένες, στην άφειτηρία τους, σε οικονομικές βάσεις άνεπαρκείς και σε θεσμικά πλαίσια χαλαρά, διαμορφωμένες μέσα από την έντονη δράση επαναστατών ιδεολόγων και ιδεολογικών σχημάτων, χρωστούν στην (« Ιστορία»), άν όχι την ύπαρξή τους, σίγουρα όμως την ιστορία τους. Για λόγους πού δέν μπορούν νά διατυπωθούν ούτε σχηματικά στά πλαίσια αυτού του σημειώματος, ή («ιστορικότητα») εξακολουθεί νά λειτουργεί σάν βασικό στοιχείο τών εθνικών συνειδητοποιήσεων και σάν πόλος συσπείρωσης κοινωνικών ομάδων, δηλαδή σάν ένα από τά πιό σημαντικά πεδία διεξαγωγής τών κοινωνικών αγώνων στά Βαλκάνια. Από αυτή την άποψη, τόσο ο όγκος τής ιστορικής παραγωγής όσο και ή ιδεολογική της φόρτιση, δέν μπορεί παρά νά φθάνουν ως τις πιό ύψηλές βαθμίδες τών επιστημονικών εκδηλώσεων, όπως είναι τό Διεθνές Συνέδριο τών Βαλκανικών Σπουδών.

Η κατάσταση αυτή εμφανίζεται σήμερα σάν μιá αϊθόρμητη σχεδόν πραγματικότητα, εύφορικά άποδεκτή από όλους, ή οποία όμως, πρέπει νά τό ποιύμε, δέν μπορεί παρά νά οδηγήσει στο μέλλον τόν θεσμό προς δύο ασύμπτωτες, άν όχι ανταγωνιστικές, κατευθύνσεις: Η πρώτη μπορεί νά είναι ή μετατροπή του Συνεδρίου σε μιá εκδήλωση άπογραφής και κοινοποίησης του επιστημονικού έργου πού συντελέστηκε σε κάθε μιá από τις βαλκανικές χώρες, ανεξάρτητα από τούς προβληματισμούς και τις κατακτήσεις τών γειτονικών χωρών και γενικότερα τής ιστορικής έρευνας σε διεθνές επίπεδο. Στην περίπτωση αυτή, πού και μόνη της βέβαια άρκει νά δικαιολογήσει την ύπαρξη ενός Συνεδρίου, θά είχαμε τό κέρδος νά γνωρίζουμε κάθε

φορά τις μορφές πού παίρνει ο ιστορικός προβληματισμός στις ξεχωριστές εθνικές επιστήμες και ιδιαίτερα μέσα στις έντοπισμένες, φανερές ή και κρυφές, συγκρούσεις τών κοινωνιών τους, θά χάναμε όμως άναπόφευκτα τή δυνατότητα τής επικοινωνίας και του άμοιβαίου έλέγχου. Μιά τέτοια εξέλιξη όμως θά ήταν αντίθετη προς τό όραμα και τις ελπίδες τών εμπνευστών τής νέας, μεταπολεμικής, βαλκανικότητας, τής οποίας τό Ιστορικό Συνέδριο άποτελεί μιá κορυφαία στιγμή.

Η άλλη κατεύθυνση, σίγουρα περισσότερο περίπλοκη, θά μπορούσε νά οδηγήσει, μέσα από μακροχρόνια και επίμονη διαδικασία, στη λειτουργία του Συνεδρίου σάν χώρο διαδοχικής ανασύνταξης και ανανέωσης τής θεματολογίας και του περιεχομένου τών Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών. Ειδικότερα, και στον βαθμό πού οί εθνικές επιστήμες και τά ιδρύματα πού τις ύπηρετούν έχουν την εθιμική τής άνάπτυξης τής εθνικής ιστορίας σε κάθε χώρα, τό Συνέδριο τών Σπουδών Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης, και φυσικά οί συγγενείς μ' αυτό θεσμοί και εκδηλώσεις, μπορεί και πρέπει νά γίνουν τό όργανο διαμόρφωσης μιáς βαλκανικής διεπιστημονικότητας, τόσο απαραίτητης στην κατατεμαχισμένη, άναπόφευκτα ύσως, περιοχή μας. Σε μιá τέτοια προσπάθεια, οί κοινές πολιτισμικές βάσεις τών Βαλκανικών λαών θά γίνουν αντικείμενο αλληλο-εξασητημένου προβληματισμού και όχι αντικείμενο εθνικής ιδιοποίησης. Όσο για τις «ιδιαιτερότητες», όλων τών προελεύσεων, ας θεωρηθούν κι αυτές κοινή πολιτισμική κληρονομιά κι ας αντιμετωπισθούν ανάλογα.

Είναι ή προοπτική πού τό σημείωμα αυτό θά ήθελε νά ύπηρετήσει.

Βασίλης Παναγιωτόπουλος

Τὸ παγκόσμιο Συνέδριο «Ἀριστοτέλης»

Στὰ πλαίσια τοῦ ἔτους Ἀριστοτέλη καὶ μὲ πρωτοβουλία τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ πραγματοποιήθηκε στὴ Θεσσαλονίκη, ἀπὸ 7 ἕως 14 Αὐγούστου 1978, παγκόσμιο Συνέδριο γιὰ τὴ συμπλήρωση 2.300 χρόνων ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ μεγάλου Σταγειρίτη στοχαστή. Τὸ Συνέδριο ὁργανώθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν καὶ τελοῦσε ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας.

Πῆραν μέρος πάνω ἀπὸ 300 ξένοι σύνεδροι προερχόμενοι ἀπὸ 40 χῶρες, ἐκπρόσωποι πολλῶν διεθνῶν Ὄργανισμῶν, Ἀκαδημιῶν καὶ φιλοσοφικῶν Ἑταιρειῶν, καθὼς καὶ 40 Ἑλληνες σύνεδροι. Μετεῖχαν ἐπίσης 24 Ἑλληνες καὶ 40 ξένοι παρατηρητές.

Ἡ θεματολογία τοῦ Συνεδρίου, ἀκολουθώντας τὸ γνωσιολογικὸ νῆμα τῆς ἐπιβίωσης τῆς ἀριστοτελικῆς σκέψης μέσα στὸ χρόνο, χωρίστηκε σὲ 4 μεγάλες κατηγορίες: «Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ μετακλασικὴ φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη», «Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Μεσαίωνας», «Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ Νεώτεροι Χρόνοι», «Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ σύγχρονη σκέψη», καλύπτοντας σφαιρικὰ ὅλα σχεδὸν τὰ θέματα τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης.

Οἱ ἀνακοινώσεις πὸν παρουσιάστηκαν, γύρω στὶς 230, ἀναφέρθηκαν ὄχι μόνον στὴν ἐρμηνεία τῶν κειμένων καὶ γενικότερα τῆς ἀριστοτελικῆς σκέψης, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐπίδραση πὸν ἔσκησε τὸ ἔργο τοῦ Σταγειρίτη φιλοσόφου, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, στὴ σκέψη τῶν διαφόρων λαῶν, στὶς ἐπιμέρους ἐπιστήμες καθὼς καὶ στὴν προβληματικὴ γενικότερα τῶν διαφόρων ἱστορικῶν ἐποχῶν.

Ἰδιαίτερα θὰ πρέπει νὰ τονισθεῖ ἡ συμμετοχὴ, τόσο στὶς ἀνακοινώσεις ὅσο καὶ στὶς συζητήσεις, τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων οἱ ὅποιοι παρουσίασαν τὰ

συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν τους ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς ἀρχαιοελληνικῆς, τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς περιόδου καθὼς καὶ τῶν νεώτερων χρόνων, ὑπογραμμίζοντας τὴν παρουσία τῆς ἀριστοτελικῆς σκέψης στὴν ἐξέλιξη γενικότερα τῆς ἑλληνικῆς σκέψης ὅσο καὶ στὸ ἔργο τῶν διαφόρων Ἑλλήνων στοχαστῶν.

Μεταξὺ τῶν ἀνακοινώσεων πὸν ἀναφέρθηκαν σὲ θέματα τῆς νεοελληνικῆς σκέψης σημειώνουμε: «Νεωτερικὴ κριτικὴ τοῦ μεταβυζαντινοῦ Ἀριστοτελισμοῦ στὸν ἑλληνικὸ χῶρο κατὰ τὸν 18ο αἰώνα» (Α. Μπενάκης), «Ἡ ἀριστοτελικὴ παράδοση στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας» (Γ. Καραῖς), «Ἡ διδασκαλία τῆς ἀριστοτελικῆς Λογικῆς ἀπὸ τὸν Βικέντιο Λαμοδὸ» (Β. Μπόμπου-Σταμάτη), «Ὁ Α. Δ. Φιλιππίδης ὡς κριτικὸς τοῦ Ἀριστοτέλους» (Γ. Ἰωαννίδης - Λευκωσία), «Ἡ πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη στὸ ἔργο τοῦ Κοραῖ» (Κ. Χατζηστεφάνου - Λευκωσία), «Ἡ Ἀριστοτελικὴ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ θεωρία καὶ ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς» (Ρ. Ἀργυροπούλου), «Οἱ ἀριστοτελικὲς κατηγορίες στὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Π. Βράιλα - Ἀρμένη» (Αἰκ. Δώδου), «Ἐκδόσεις ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Σχολιαστῶν του (15ος - 17ος αἰώνας), πὸν ἀνήκουν στὴν ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία» (Θ. Παπαδόπουλος).

Τέλος, οἱ ἐπισκέψεις στὴ Βεργίνα καὶ στοὺς χῶρους ὅπου γεννήθηκε καὶ ἔζησε ὡς ἔφηβος ὁ Ἀριστοτέλης, συμπληρώνουν τὴν εἰκόνα γιὰ τὸ Συνέδριο αὐτὸ μὲ τὸ ὅποιο, ὅπως καὶ μὲ τὶς ἐκδηλώσεις πὸν ὁργανώθηκαν διεθνῶς μὲ τὴν ἴδια εὐκαιρία, ἡ ἀνθρωπότητα τίμησε, 2.300 χρόνια μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Σταγειρίτη φιλοσόφου, τὸν 23ο αἰῶνα τῆς «ἀθανασίας» του.

Γιάννης Καραῖς

Τὸ Δ' Πανιόνιον Συνέδριο.

Τὸ Δ' Πανιόνιον Συνέδριο διεξήγαγε τις ἐργασίες του στὴν Κέρκυρα, μὲ πρωτοβουλία τῆς Ἑταιρείας Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν, ἀπὸ 28 Σεπτεμβρίου ἕως 1 Ὀκτωβρίου 1978, συνεχίζοντας ἔτσι τὴν ὠραία παράδοση τῶν Πανιόνιων Συνεδρίων. Ἄς θυμίσουμε ὅτι τὸ Α' Συνέδριο συνήλθε στὴν Κέρκυρα τὸ 1914, μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν 50 χρόνων ἀπὸ τὴν Ἔνωση τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα, τὸ Β' στὴν Ἰθάκη τὸ 1938, μὲ πρωτοβουλία καὶ ὀργάνωση τῆς Ἑταιρείας Ἑπτανησιακῶν Μελετῶν, καὶ τὸ Γ' τὸ 1965 στὴν Κέρκυρα, Κεφαλονιά καὶ Ζάκυνθο. Ἀκολούθησε, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1970, ἡ Α' Ἑπτανησιακὴ Ἑβδομάδα στὴν Κέρκυρα.

Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου χωρίστηκαν σὲ τρία μεγάλα τμήματα: «Ἱστορία καὶ Ἀρχαιολογία», «Γράμματα καὶ Τέχνες», «Ἠθικὲς καὶ Πολιτικὲς Ἐπιστῆμες», σὲ μιὰ προσπάθεια ὅπως γίνεи καλύτερη ἢ παρουσίαση καὶ μελέτη τῶν θεμάτων πὸν ἀφοροῦν τις διάφορες πτυχὲς τοῦ ἑπτανησιακοῦ πολιτισμοῦ, ἢ σχέση του μὲ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο ἦταν καὶ φυσικὸ νὰ δοθεῖ ιδιαίτερη προσοχὴ στὰ προβλήματα ὄχι μόνον τῆς Ἑπτανήσου στὸ σύνολό της, ἀλλὰ καὶ τοῦ κάθε

νησιοῦ χωριστά, στὴν ἱστορία καὶ στοὺς πνευματικοὺς τὸν ἐκπροσώπους (Κ. Τυπάλδος Ἰακωβάτος, Εὐγ. Βούλγαρης, Νικ. Θεοτόκης, Διον. Ἀβραμιώτης κ.ἄ.). Τὴν προβληματικὴ πὸν ἀπασχόλησε τὰ τμήματα συμπλήρωσε ἢ συζήτηση στρογγυλῆς τράπεζας «Ὁ Σολωμὸς καὶ ἡ Νεοελληνικὴ κριτικὴ» πὸν ὀργανώθηκε τὴν τελευταία ἡμέρα τῶν ἐργασιῶν καὶ τὴν ὁποία παρακολούθησαν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς συνέδρους, ἑκατοντάδες Κερκυραῖοι.

Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ παρουσία στὸ Συνέδριο ξένων ἐπιστημόνων τοῦ ἔδωσε ἓνα διεθνὴ χαρακτῆρα.

Σημειώνουμε, τέλος, τις διαφορὲς ἐκδηλώσεις πὸν ὀργανώθηκαν μὲ τὴν ἴδια εὐκαιρία: ἐκθέσεις Σολωμικοῦ βιβλίου στὸ κτίριο τῆς Ἑταιρείας Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν καὶ ἔργων Ἑπτανησιῶν ζωγράφων στὸ κτίριο τῆς Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας, ἐπίσκεψη στὸ πατρογονικὸ σπῆτι τοῦ Ἰω. Καποδίστρια καὶ περιηγήσεις στὸ νησί. Ἡ δημοσίευση τῶν Πρακτικῶν του, πὸν ἐλπίζουμε ὅτι δὲν θὰ καθυστερήσει, θὰ κάνει εὐρύτερα γνωστὴ τὴ συμβολὴ του στὴ μελέτη τοῦ Ἑπτανησιακοῦ πολιτισμοῦ.

Γιάννης Καρῆς

Ἐρευνητικὴ δουλειὰ στὴ Γεννάδειο.
Διήμερο ὁμιλιῶν 18-19 Μαΐου 1979.

Δὲν θὰ ὑπῆρχε βέβαια οὔτε ἓνας ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς ἀκροατὲς τῶν ὁμιλιῶν πὸν νὰ μὴν εἶχε ἀπὸ μόνος του, παλιότερα, σὰν ἀγανώστης, γνωρίσει τὸν πλοῦτο τῆς Γενναδείου καθὼς καὶ τὴν πρώτης γραμμῆς ὀργάνωσή της. Ὅλοι μας ἔχουμε νιώσει τὴ χαρὰ

νὰ βρισκόμαστε ἐκεῖ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ ἀπὸ τὰ ἐντυπα πὸν ἀναζητοῦμε — ἄλλωστε βοηθᾶ τόσο θετικὰ καὶ ὁ ὀκτάτομος τυπωμένος κατάλογος, ἔργαλειο μὲ πολλαπλὴ ἀποτελεσματικότητα καὶ ἱκανὸ γιὰ λεπτὲς ἀναζητήσεις. Ἄν δὲν ἐντυπωσιαζόμαστε διαρκῶς,

είναι γιατί έχουμε πιά συνηθίσει να αρχίζουμε από τη Γεννάδειο: έχει καθιερωθεί από την ίδρυσή της σαν ή πρώτη βιβλιοθήκη μας.

Ἡ σειρά τῶν ὁμιλιῶν ἀποσκοποῦσε σέ μιὰ ἐπιπλέον σύνδεση τῶν ἀναγνωστῶν μὲ ποικίλες πτυχές τοῦ θησαυρισμένου ὕλικου, ἀλλὰ καὶ σέ μιὰ στενότερη σύνδεση, πῶς περιεκτική, πῶς νὰ δείχνει ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς δρόμους στοὺς ὁποίους μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει τὴν ἔρευνα μιὰ τέτοια καλὴ βιβλιοθήκη.

Τρεῖς ἦταν οἱ ἐνότητες τοῦ διημέρου, στηριγμένες στὸ ἐντυπο καὶ ἀνέκδοτο ὕλικό πῶς βρίσκεται συγκεντρωμένο στὴ Γεννάδειο, ἀρθρωμένες γύρω ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ ἱστορία, τὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς τέχνης, καὶ τὸν νέο ἑλληνισμό ἰδιωμένο ἀπὸ τρίτο μάτι, τοὺς ξένους. Ἔτσι ὁ ἀκροατὴς ἔβλεπε μιὰ ἀκτινωτὴ εἰκόνα τῶν συλλογῶν, — στίς ὁποῖες βέβαια θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ συλλογές τῆς κλασικῆς καὶ βυζαντινῆς γραμματείας, καθὼς καὶ ἡ βυρωνική· ἐξαιρετικὰ πλούσιες κι αὐτές.

Ἡ ἐναρξη τῆς συνάντησης ἔγινε ἀπὸ τὴν κυρία Σόφη Παπαγεωργίου, διευθύντρια τῆς Γενναδείου. Ἀμέσως ὕστερα ἡ κυρία Ἀγγελικὴ Λαῖου, καθηγήτρια τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν τοῦ Rutgers University καὶ Σύμβουλος τῆς Γενναδείου, ἀναφέρθηκε σύντομα στοὺς στόχους τῆς ἐκδήλωσης αὐτῆς πῶς ἡ ἴδια ἄλλωστε τὴν ἐμπνεύστηκε καὶ τὴν ὀργάνωσε. Πρῶτος ὁμιλητὴς ἦταν ὁ κ. Ν. Παναγιωτᾶκης μὲ θέμα «Ἐνα χειρόγραφο τῆς Γενναδείου ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῶν Καλλεργῶν τῆς Κρήτης». Τὸ ἀρχεῖο αὐτό, τὸ παλιότερο ἰδιωτικὸ πῶς γνωρίζουμε, βρίσκεται σπασμένο σέ διαφορετικὲς βιβλιοθήκες, στὴ Βενετία, στὸ Βερολίνο καὶ στὸ Λονδίνο· ἓνα μικρὸ πολύτιμο τμῆμα του βρέθηκε ἀπὸ τὸν Ι. Γεννάδιο: ὁ

ὁμιλητὴς μᾶς ἔδωσε ἓνα σύντομο συνολικὸ χρονικὸ του.

Δεύτερος στὴ σειρά ὁ κ. Ἀλκης Ἀγγέλου· παρουσίασε τὰ πρῶτα γνωστὰ τεκμήρια γιὰ τὴν καθίδρυση τοῦ ἐλευθεροτεκτονισμοῦ στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, πρόδρομη ἀνακοίνωση τῆς μελέτης πῶς παρουσιάζεται σέ προηγούμενες σελίδες τοῦ («Ἐρανιστῆ»).

Τρίτος ὁ κ. Φίλιππος Ἡλιοῦ. Ὁ λόγος ἐδῶ ἦταν γιὰ τὶς «Κοραϊκὲς συλλογές τῆς Γενναδείου» — ἀπὸ τὶς πληρέστερες στὸ εἶδος τους. Ὁ κ. Ἡλιοῦ ἐπισήμανε τὴν εἰδικὴ γνώση πῶς εἶχε ὁ Ι. Γεννάδιος γιὰ τὸ θέμα — γνώση πῶς δὲν ἔχει γίνει οὔτε καὶ σήμερα κοινὸ κτῆμα — ἡ ὁποία ἄλλωστε καὶ τὸν βοήθησε στὸν καταρτισμὸ τῆς λαμπρῆς συλλογῆς. Ἔδειξε ἀκόμα πῶς ἡ γενιά τοῦ Γενναδίου, καὶ ὁλόκληρος ὁ 19ος αἰώνας, δέχθηκε μὲ μονομέρεια τὴν κληρονομιά τοῦ Κοραῆ, παραμερίζοντας προσεκτικὰ ἄλλη τὴν γενναία διαφωτιστικὴ προσπάθεια καὶ κρατώντας μονάχα τὴν ἑλληνομάθεια. Ἔδειξε τέλος τὸ πῶς, ἔκρινώντας ἀπὸ μιὰ βιβλιοθήκη, μπορούμε νὰ ὀδηγηθοῦμε — βῆμα βῆμα — στὴν προσωπογραφία τοῦ κτήτορα γιὰ νὰ καταλήξουμε στὴν κατανόηση ὁλόκληρης τῆς ἐποχῆς του.

Τέλος ὁ κ. Μ. Ι. Μανούσκακας, μίλησε γιὰ τὴν «Ἱστορία τῶν Ἀθηῶν» τοῦ Ἰωάννου Μπενιζέλου, τὶς ἐκδόσεις καὶ τὴ χειρόγραφη παράδοσή της. Ἐξιστόρησε τὸ πῶς ἐντοπίστηκε στὴ Ἰσπανία ἓνα ἄγνωστο χεῖρογραφο τῆς («Ἱστορίας»), καὶ ὕστερα πέρασε στὸ πολύτιμο μοναδικὸ χειρόγραφο μιᾶς ἐκτενέστερης παραλλαγῆς πῶς φυλάγεται στὴν Γεννάδειο, τὶς σχέσεις τοῦ τελευταίου αὐτοῦ χειρογράφου μὲ τὰ ὑπόλοιπα καὶ τὶς ἐκδόσεις, καὶ γνωστοποίησε πῶς ὁ Ι. Γεννάδιος εἶχε προετοιμάσει μιὰ κοριτικὴ ἐκδοση μὲ

πλούσια προλεγόμενα: κι αυτή σώζεται δακτυλόγραφη στη βιβλιοθήκη. Τη συζήτηση και τις ερωτήσεις που ακολούθησαν την κάθε όμιλία την διέθινε ο κ. Σπ. Βουώνης.

Ἡ ἐπόμενη ἐνότητα (στὶς 19 Μαΐου), ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἱστορία τῆς τέχνης, ἄρχισε μὲ τὴν ἀνακοίνωση τοῦ κ. Χ. Μπούρα «Στοιχεῖα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Χίου σ' ἓνα λεύκωμα τῆς Γενναδείου». Ὁ ὁμιλητὴς παρουσίασε ἓνα πολίτιμο λεύκωμα φωτογραφιῶν τοῦ 1881, τραβηγμένων ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τοὺς καταστρεπτικὸς σεισμούς, ὅπου ἀπεικονίζονται μνημεῖα καὶ εἰρήνια πρὸς σήμερα ἔχον ἐντελῶς κατεδαφιστεῖ. (Περίληψη τῆς ἀνακοίνωσης, καμωμένη ἀπὸ τὸν ἴδιο, στὸ περ. Διαβάζω, ἀρ. 23, Αὐγούστος - Σεπτέμβριος 1979, σσ. 30-31). Ἀμέσως ὕστερα ὁ κ. Π. Μυλωνᾶς μίλησε γιὰ τὸν Βασίλειο Γρηγορίου Μπάρσκη στὸ "Ἅγιο Ὄρος". Ἐπειτα ἀπὸ ἓνα σύντομο ἱστορικὸ, παρουσίασε ἐξαιρετικὲς φωτογραφίες τῶν σχεδίων ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χειρόγραφο, πρὸ βρῖσκεται στὴ Ρωσία. Στὸ πρωτότυπο τὰ ἱερογραφήματα τοῦ Μπάρσκη φανεροῦν μιά λεπτότητα, ἡ ὁποία δὲν

ἀποδόθηκε στὴν ἔντυπη μορφή πρὸ γνωρίζομε. Τὶς συζητήσεις πρὸς ἀκολούθησαν τὶς παραπάνω ὁμιλίες τὶς συντόνισε ὁ κ. Μανόλης Χατζηδάκης.

Ἡ τελευταία ἐνότητα ἀφοροῦσε τὴ νεοελληνικὴ κοινωνία καὶ ἱστορία ἰδωμένη ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ξένων. Ἡ κυρία Λουκία Δροῦλία ἔδωσε ἓνα ζωηρὸ πανόραμα τῶν «Ξένων περιηγητῶν στὴν Ἑλλάδα» — πρὸς ἡ Γεννάδειος κατέχει, βέβαια, μιὰ ἐξαιρετικὰ πλούσια συλλογή. Ἐπισήμανε τοὺς λόγους πρὸς ὧσιν στὴν περιήγηση (πρὸς καθορίζουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὰ δρομολόγια πρὸς ἀκολουθοῦνται) καθὼς καὶ τὶς μεταλλαγές τοῦ φαινομένου στὴ διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας (ὀλόκληρη ἡ ὁμιλία δημοσιεύτηκε στὸ περ. Διαβάζω, ὅ.π., 40-47).

Ὁ κ. Ρ. Mackay ἔκλεισε τὴ σειρά μὲ τὴν ὁμιλία του «The "Year of Crete". The March of Fazil Ahmed Pasha to the Siege of Candia», ὅπου ἔκανε λόγο γιὰ τὸν Ἑβλιὰ Τσελεμπή καὶ τὶς περιηγήσεις του στὴν Ἑλλάδα τὸ 1666. Τὶς συζητήσεις στὴν τρίτη αὐτὴ ἐνότητα τὶς διέθινε ὁ κ. F. Walton.

Ἀλέξης Πολίτης

Ἡ Ζ' Τακτικὴ Γ. Συνέλευση τοῦ Ο.Μ.Ε.Δ.

Στὶς 22 Μαΐου 1978 τὰ μέλη τοῦ ΟΜΕΔ συνήλθαν, σύμφωνα μὲ τὴ καταστατικὸ, σὲ τακτικὴ Γενικὴ Συνέλευση ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ κ. Κ. Κατσίμπα καὶ μὲ θέματα ἡμερησίας διάταξης: Οἰκονομικὸς ἀπολογισμὸς γιὰ τὸ 1977, ἔκθεση ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνακοινώσεις τοῦ Δ.Σ. Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν ἀπολογιστικῶν καὶ ἐξελεγκτικῶν κειμένων καὶ τὴν τελικὴ ἔγκρισή τους ἀπὸ τὴ Γ.Σ., ὁ Γ. Γραμματεὺς τοῦ ΟΜΕΔ κ. Ε. Ι. Φωραγκίκος, ἔκανε διάφορες ἀνακοινώσεις. Γνωστοποίησε

τὴν παραίτηση τοῦ κ. Κ. Φαφαλιῶ ἀπὸ τὸ Δ.Σ. καὶ τὴν ἀναπλήρωσή του ἀπὸ τὸν κ. Α. Βρανούση (βλ. «Ἐρανιστής», 1977, σ. 301), καὶ πληροφόρησε γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐκδοτικῆς δραστηριότητος τοῦ Ὁμίλου: τὴ συνέχιση τῆς ἐκτύπωσης τοῦ ἀφιερωματικοῦ τόμου Κ. Θ. Δημαρᾶ (11ος τ. Ἐρανιστῆ), καὶ τοῦ Γ' τόμου τῆς ἀλληλογραφίας Κοραῆ, τὴν περᾶτωση τοῦ τόμου 14 (1976), τοῦ περιοδικοῦ καθὼς καὶ γιὰ τὴν προετοιμασία τοῦ τόμου 15 (1977) μὲ νέα συντακτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ὑπεύ-

θνο σύνταξης τόν κ. Φ. Ήλιού. Ανακοίνωσε επίσης τήν απόφαση τοῦ Δ.Σ. γιά τήν καταχώριση στόν Έραμιστή βιβλιοπωλικῶν καί ἄλλων συναφῶν διαφημίσεων καί γιά τήν κυκλοφορία τοῦ περιοδικοῦ ἀπό τό 1978 — μέ τήν πρό-ὑπόθεση ὅτι θά τό ἐπιτρέψει ὁ ὁμαλός ρυθμός ἐκδόσῆς του — σέ δύο ἐξαμηνιαία τεύχη.

Στή συνέχεια ἔδωσε στοιχεῖα γιά τίς οἰκονομικές ἐνισχύσεις πού, χάρη σέ ἐνέργειες τοῦ Δ.Σ., ἔλαβε ὁ Ὅμιλος κατὰ τό 1977 ἀπό τό Μορφωτικό Ἰδρυμα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, τήν Τράπεζα Πίστewς, τό Σύλλογο πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, τό Ἀλουμίνιον Ἑλλάς, τῆ Γενική

Γραμματεία Τύπου καί τό Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ. Στή συζήτηση πού ἀκολούθησε προτάθηκαν ἀπό μέλη τῆς Γ.Σ. διάφορα μέτρα γιά τή βελτίωση τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Ὅμιλου. Ἡ πρόταση ν' ἀποσυνδεθεῖ ἡ ιδιότητα τοῦ μέλους τοῦ ΟΜΕΑ ἀπό τήν ιδιότητα τοῦ συνδρομητῆ τοῦ Ἐραμιστῆ κίνησε τό μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον καί ἡ Γενική Συνέλευση ἐξουσιοδότησε τό Δ. Σ. νά μελετήσῃ τό θέμα καί νά πάρῃ τίς σχετικές ἀποφάσεις. Τέλος ἔγινε ἀναφορά στό προετοιμαζόμενο ἀπό τόν Ὅμιλο «Συνέδριο Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ» καί ἀπαριθμήθηκαν οἱ δυσκολίες πού ὑπάρχουν γιά τή σύγκλησή του.